

Din *zi* „schwarz, unglücklich, Hungersnot“. *Zi e mađe* grosse Not, Bedrängnis. Are aceeași desvoltare semantică ca arom. *lăeață* „nenorocire mare“, din *laiu* „negru“.

ZÓRTE s. m. (Numai la Aromânii din Albania, în expresia) *cu zorte* cu anevoie, cu greu, cu sila, cu forța. Jahresb. XVI 203/3.

Din *me zort* „cu greu“, instrumentalul de la *zōr* „Schwierigkeit“, din turc. *zor* „Gewalt“, din care avem la Aromânii din Macedonia *zore* id. și *cu zore*, același ca și *cu zorte*. (Jahresb. XVI 209).

ZVĚRCĂ s. f. Ceafă. Cod. Dim. 103b/8, cf. 101b/16. *L'au pî zvercă* nenorocesc pe cineva. Basme 17/5. *L'a-ți zverca* cară-te, fugi de aici. [Și: *svercă* Cavallioti (G. Meyer Alb. St. N°. 1015)].

Din *zverk* (dzverk) „Hals, Nacken“ (G. Meyer, EWA. 488). Cuvântul există și în ngr. *οβέρκος* „Nacken“.

TH. CAPIDAN.

Molière în România.

Scurtă privire asupra traducerilor din Molière în românește, cu specială atențiune la Misanthropul lui G. Sion.

Molière și, în genere, tot teatrul apusean pătrund relativ târziu în Principatele române. Până la începutul secolului al XIX-lea distracția obicinuită a publicului, atât nobil cât și de rând, rămân tot scamatorii, gimnasticii, caraghioșii și pehlivanii.

Aceasta nu înseamnă că în unele familii, acum cunoscătoare ale limbii franceze, în urma lecțiilor primite de la profesorii francezi, mulți emigrați, nu se citeau chiar înainte de această dată anume piese de teatru venite din Occident, ci numai că de reprezentații teatrale cu actori, costume și decoruri nu poate fi încă vorba.

Primele spectacole teatrale semnalate sânt în legătură cu armatele rusești de ocupație și date pentru distracția ofițerilor¹. Incurajați de succesul obținut de Ruși, elevii școalelor grecești și — ceva mai târziu, — ai celor românești urmează acest exemplu, așa că înainte chiar de Eterie și de Mișcarea lui Tudor Vladimirescu avem atât în Iași cât și în București un număr de

¹ Teodor T. Burada, în *Istoria Teatrului în Moldova*, vol. I. Iași, 1915, dă anul 1809 ca primul în care să se fi dat reprezentații teatrale la Iași pentru armatele rusești (pag. 94).

reprezentații grecești și românești cu piese de Voltaire: Brutus, Meropa, Zaira, Mahomet, Moartea lui Cesar. Alături de ele, încă de la început, găsim la București și o comedie de Molière, *Avarul*, aceasta în românește. Voltaire cu lecțiile lui de patriotism și civism, de toleranță religioasă, foarte în tonul modei de la noi pe la începutul sec. XIX — aici în Orient mōdele ajungeau ceva mai târziu — atrage tot atât cât și Molière cu verva, cu humorul, cu pictura atât de vie și de distractivă a defectelor omenești.

Este prima traducere din Molière constatată în românește și e făcută de *Ladislau Erdeli*, Ardelean de origine, profesor de latină, franceză și logică (e partizan al lui Condillac spre despe-rarea Kantianilor) la școala cea nouă de la S-tul Sava a lui Gheorghe Lazăr. Supt numele de *Sgârcitul*, la îndemnul, zice-se, al poetului Iancu Văcărescu, el preface pe românește această capodoperă a lui Molière, spre a fi jucată de elevi, ceea ce se și întâmplă la 1818¹.

Ceva mai târziu, la 26 Oct. 1820, o trupă rusească reprezintă la Iași *Școala Muierescă sau Întâmplările Noptii*, tradusă după Molière. Afișul în două limbi, rusește și românește, reprodus în Istoria Teatrului în Moldova de dl T. T. Burada, anunță publicul că acțiunea se petrece la Varșovia², ceea ce înseamnă că, deși se păstrase numele originale ale personajilor, piesa are oarecum caracterul unei localizări.

Aceste două reprezentații, una în București, de elevi; alta de actori ruși, la Iași, sânt primul contact al Românilor cu opera marelui comic francez.

¹ Acest Erdeli, Ladislau Erdeliotul, eră în Tara Românească încă din 23 Oct. 1817, când cere, și Domnul Ioan Caragea admite, să fie numit profesor la școala grecească din București.

În recomandăția eforilor școalelor din acel timp, făcută pe cererea petiționarului, se scoate în evidență faptul, avantajos pentru elevii români care urmau cursurile școalei grecești, că Erdeli, pe lângă limba latină ce va avea să predeie, cunoaște și românește și franțuzește, ba și dreptul, lucrul foarte util pentru lamurirea pe înțelesul tuturor a „cărților împără-țești, pravilnice“ (V. A. Ureche, Istoria Românilor, tomul X partea A, Göbl, 1900, p. 380 și Uricarul, X, p. 441)

Eliade, în biografia lui G. Lazăr publicată în Foiaia pentru Minte, Inimă și Literatură (anul III 1840, pag. 45) știe să ne spună că Erdely, care nu mai trăia în 1839, eră din părțile Blajului. Acest lucru mă face să cred că el este aceeași persoană cu Erdély, căruia Șincai îi adresează o scrisoare din Presburg, în 1796 (Cf. N. Iorga, Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea, vol. II, pag. 209).

Erdeli mai tradusese și Pompeiu al lui Corneille.

² T. T. Burada, Ist. teatr. în Moldova, vol. I, Iași, 1915.

Eteria și Mișcarea lui Tudor opresc pentru o bucată de vreme evoluția teatrului, mai ales că și Rușii nu vedeau reprezentațiile Românilor cu ochi buni. Ele reapar însă, timide, în 1830. E de remarcat că Molière, foarte gustat, este printre primii autori reprezentați.

Așa Eliade dă prin 1832, într'un cerc restrâns de prieteni, scene din *Avarul* și din *Amfitrion*, pe care însuși îl tradusese, dar care nu va fi tipărit de cât mai târziu, în 1834¹.

De la această dată traducerile din Molière se înmulțesc, fie că piesele vor fi sau nu reprezentate. Este cea mai bună dovadă că ceace se cunoștea din el eră apreciat de cititori.

Reprezentațiile lăsau uneori de dorit, și dintr'o critică, e drept ceva mai târzie, dar cu atât mai adevărată pentru început, aflăm câtă libertate își luau actorii cu textul și cu montarea pieselor². Totuși însuflețirea este așa de mare, și bucuria de a auzi în românește piesele tragicilor și comicilor vestiți atât de covârșitoare, încât multe defecte sânt trecute cu vederea.

Grație lucrărilor lui Dem. Ollănescu și a dlui T. T. Burada, cum și acelei bogate Istorie a Literaturii Române în sec. XIX, repertoriu admirabil al mișcării culturale în ultimul secol, a dlui N. Iorga, putem forma o listă aproximativ completă de piesele lui Molière reprezentate și traduse în acest timp.

Avarului lui Erdeli și lui *Amfitrion* le urmează, în 1834, un *Amorul Doctor* tradus de *Em. Florescu*, reprezentat de elevii noiei școli de declamație din București³.

Anul următor, 1835, este unul din cei mai fertili în traduceri și reprezentații, deci din cei mai importanți pentru pătrunderea lui Molière la noi.

Avem, mai întâiu, o *Silită Căsătorie* tradusă de *C. Aristia*, cel care își va face mai târziu un frumos nume de actor, și reprezentată în Martie 1835⁴; un *Amfitrion* integral în Aprilie (scene din ele fuseseră jucate, cum am văzut, în 1832); *Vicieniile lui Scapin* traduse de *C. Rasti* și tipărite anul următor, în 1835; *Doc-*

¹ Dimitrie Iarcu, *Bibliografia cronologica romana sau catalogu generalu de cartile romane imprimate de la adoptarea imprimerii (sic) diume-tate secolu XVI și pana asta-zi*, ed. II, București 1873.

² Burada, op. citat, după *Dacia Literară* din 1847, p. 115, cum și prefața teatrului lui Alecsandri din *Operile complete*, Socec 1903.

³ Dem. C. Ollănescu, *Teatrul la Români, Analele Academiei. Seria II*, Tom. XX, C. Göbl, 1898 p. 44.

⁴ Tot acolo p. 48.

torul fără voie, tradus de maiorul I. Voinescu și *Prețioasele* traduse de Ioan Ghica¹. Această din urmă comedie este tipărită de Eliade în 1835.² Tot în acest an și tot supt direcția și în tipografia lui Eliade vor mai apărea *Bădăranul boierit*, tradus de Căpitanul I. Voinescu, sau, cum i se zicea I. Voinescu II³ și *Sicileanul sau Amorul zugrav*, tradus de I. Burchi⁴.

În 1836 se reiau o parte din piesele cunoscute și se dau pentru prima oară *Bădăranul boierit*, George Dandin — tradus de Gr. Grădișteanu Fiul — și o nouă traducere a *Avarului*, făcută de I. Rosetu și tipărită în același an de Eliade.⁵ *Domnul Pursoniac*, tradus tot de Gr. Grădișteanu, apare tot atunci.⁶

Acestei epoci de înflorire a teatrului, în care Molière este unul din autorii cei mai sărbătoriți, corespunzând epoci de înflorire a Soc. Filarmonice a lui Eliade, îi urmează o alta, de decadență. Două sânt mai ales cauzele cari au contribuit la aceasta: contactul cu Parisul și reprezentațiile trupelor franceze care se stabilesc la Iași, de unde fac turneuri și la București.

Este cunoscut până azi efectul pe care îl are asupra unor oameni nedeplin formați intelectual și puțin cam snobi contactul cu viața Parisului. În acest oraș unic, în care fiecare poate găsi plăcerea ce-i convine spiritului și temperamentului său, de la cea mai înaltă până la cea mai vulgară, marea mulțime a celor pe jumătate culți sânt atrași în deosebi de plăcerile vulgare mai accesibile și mai cunoscute prin reclama indiscretă care se face în jurul lor.

Mai eră și o chestie de modă: cei care mergeau la Paris, și de o bucată de vreme mergeau din ce în ce mai mulți, s'ar fi crezut desonorați de n'ar fi fost în curent cu viața de noapte a orașului-lumină, cu ultimele cântece și cu ultimul vaudeville à succès.

¹ Toate aceste date sânt luate din Ollănescu, op. citat. Este de remarcat că piesa lui C. Rasti „Vicleniile lui Scapin” a fost cedată, ca o contribuție din partea autorului, la fondul pentru zidirea unui teatru național.

² Dimitrie Iarcu, Op. cit.

³ În *Convorbiri literare* (XXX B. p. 453) dl Iacob Negruzzi ne spune că M. Millo ar fi tradus mai întâiu această piesă supt titlul de *Bădăranul boierit*. D. Negruzzi se înșeală căci ea eră tradusă de Voinescu și M. Millo a jucat-o numai.

Asupra articolului din *Convorbiri* mi-a fost atrasă atenția de dl G. Bogdan Duică, cu amabilitatea D-sale cunoscută

⁴ A doua ediție a ambelor aceste piese este din 1836 cf. D. Iarcu op. cit.

Din acest punct de vedere nu s'au schimbat prea mult lucrurile până azi.

Toți acești „umblați prin streinătate” și cei care doreau să le semene, nu se mai pot încălzi, în materie de teatru, decât pentru piese ușoare, canțonete, melodrame și opere.

Acest lucru este adevărat până și pentru Alecsandri, om de gust fin și de educație literară, a cărui primă producție teatrală eră evident supt influența pieselor reprezentate în teatrele de pe Boulevard, cum a arătat dl Ch. Drouhet în documentatul său studiu despre „Modelele franceze ale lui Alecsandri”.¹

La această situație au contribuit într'o mare măsură Franzezii înșiși. De prin 1832 se pripășise prin Iași o trupă franceză, care capătă autorizația de a da reprezentații. Boierii aleargă cu toți, trebile merg minunat, dar adevăratul teatru suferă. Spectacolul constă din vodeviluri și melodrame, întretăiate în pauze de exerciții de Herculi de bălcu ori de scamatori. În curând se dau și opere, cu aceiași actori, la care se mai adaugă două trei „vedettes” sosite din Paris. Ne putem însă închipui cum trebuie să fi fost, ca nivel artistic, acele opere, când azi, cu resursele materiale de care dispunem, este așa de greu a le cânta în mod convenabil.

Reprezentațiile acestei trupe se urmează, cu fel de fel de încurcături, în cele din urmă și cu reclamații pe la consulate, până pe la 1845.² Spre sfârșitul acestei perioade actori și diletanți Bucureșteni vin de joacă și la Iași. E de remarcat că, pe când trupa franceză, acum supt conducerea unei austriece, D-șoara Frisch, negliind adevăratul teatru, pe marii clasici, nu jucă decât nimicuri mai mult sau mai puțin pipărate, Românii își dau toate silințele spre a reprezenta pe Molière. Ei dau între 1840—1846: Scapin, Avarul, Bădăranul boierit, Doctorul fără voie, Amfitrion.³ Chiar și provincia moldovenească își are partea ei de glorie în răspândirea gustului teatral, pe aceea vreme. Diletanți din Bacău dau în casele D-nei Maria Mavromati, născută Sion, reprezentații care au mult succes. Molière nu lipsește din program cu Avarul și Vicleniile lui Scapin.⁴

¹ Ch. Drouhet, Modelele franceze ale lui Alecsandri, Viața Românească 1914.

² Cf. Burada op. cit. p. 242, 247, și 263.

³ Burada op. cit.

⁴ T. T. Burada op. cit.

În 1846 un *Milt. Costescu* traduce *Don Juan sau Ospățul de piatră* și-l publică în București.¹

Tot acolo în anul următor un *I. H. Zotu* face să apară traducerea *Școalei Femeilor*². Cam prin aceeași vreme *C. Negruți* traduce *Femeile învățațe*³, ce se vor publica în „Zimbru“ din 1849 anul I. No. 19. În 1850 avem o nouă traducere a *Prețioaselor* făcută de *Elena Stamati* și scoasă la Iași.⁴

În 1854 *Sion* publică *Misanthropul*, tot la Iași, în tipografia francezo-română. El l-a ales dintre operele lui Molière, „ca pe cea mai filosofică, mai caracteristică și mai potrivită cu epoca de corupțiune morală a zilelor noastre“, după cum ne spune în precuvântare.

O nouă ediție, complet refăcută, va apare în 1872, la București.

În 1873 *Dim. Chirculescu* publică *Tartufu*, în versuri.⁵ Cu aceasta era traducerilor din Molière este aproape închisă. După această dată vom avea, din când în când, o înnoire a vreunei piese cunoscute, din vechiul fond care distrase pe strămoșii noștri în secolul XIX, nu vom avea însă nici o comedie nouă, dintre cele necunoscute încă publicului român. De la 1875 până azi, într'un interval de aproape 50 de ani, abia de întâlnim vre-o traducere izolată. Restul sânt făcute, așa zicând, de comandă: unele pentru *Biblioteca de popularizare din Craiova*; altele, ceva mai numeroase, pentru *Biblioteca pentru toți*; un număr destul de însemnat pentru *Teatrul Național* din București.

În *Biblioteca de popularizare*, care n'a trăit prea mult, găsim numai o traducere din *Don Juan*.⁶

Biblioteca pentru toți, cu o viață mult mai lungă de cât cea precedentă, publică două traduceri iscălite, una, *Tartuffe*, de *Haralamb Lecca*, nume destul de cunoscut în literatura dramatică română, alta, *Vicleniile lui Scapin*, de *Alecsandrescu Dorna*. Celelalte: *Bolnavul închipuit*, *Doctorul fără voie*, *Avarul* și *Școala*

¹ Același care, în 1862, cu *Bolintineanu* și *A. Zanne*, va publica o traducere a *Mizerabililor* lui *V. Hugo*.

² *Dimitrie Iarcu* op. cit.

³ *N. Iorga* Ist. lit. sec. al XIX-lea, III pag. 128.

⁴ *Dim. Iarcu* op. cit.

⁵ *Dim. Iarcu* op. cit.

⁶ *Biblioteca de Popularizare* No. 31. *Don Juan* tradus de *I. Hussard*. Samitca. Craiova.

bărbaților sânt anonime. Această colecție, în curs de publicare, va continua, cred, să ne dea și restul operei lui Molière.

Teatrul Național, ale cărui modeste începuturi au fost urmate de o perioadă de înflorire, accentuată mai ales de la Războiul din 1877 încoace, a făcut dese ori apel la Molière pentru îmbogățirea repertoriului său.¹

Așa, în anul Războiului Independenței, găsim o reprezentare a *Amorului Doctor*, tradus de M. Pascale. În 1884 se dă pentru prima oară *Burghezul Gentilom*, într'o traducere neiscălită. În 1888 avem trei premiere din Molière: *Vicleniile lui Scapin*, traduse de C. Dimitrescu; *Căsătoria silită* de V. Alexandrescu; *Avarul* de Luceanu.

În 1889 se dă *Tartuffe*, tradus de Edgard Aslan.

În 1890 *Doctorul fără voie* tradus de actorul V. Hasnaș.

În 1891 *Bolnavul închipuit* de A. de Dorna.

În 1892 *Georges Dandin* de A. Cocorăscu.

Și în 1896 *Amfitryon* de Edgard Aslan.

De la această dată până la 1907 nici o altă piesă de Molière n'a mai intrat în repertoriul Teatrului Național. Nu cred că această situație să se fi schimbat după 1907. Cum vedem, lista este destul de lungă și oricare teatru s'ar putea mândri cu ea. Succesul n'a depins totdeauna de calitatea comediei, ci mai degrabă de talentul interpretului. Cele jucate de adevărați artiști, cum este cazul *Avarului* și al *Doctorului fără voie*, s'au dat de un foarte mare număr de ori; celelalte au dispărut de pe afiș după un număr mic de reprezentații.

Ca traducere izolată a unei piese de Molière, în afară de cele destinate teatrului spre a fi jucate sau bibliotecilor de popularizare, găsim *Tartuf* de S. Vârgolici în 1880.²

În acest interval, în Ardeal se publică câteva traduceri, parte pentru biblioteci de popularizare, parte spre a fi jucate de amatori, dar ele nu vor modifica cu nimic tabloul pieselor lui Molière pătrunse în țările române.

În 1882 *Virgil Popescu* traduce *Avarul* în noua Bibliotecă Română (Brașov).

Tot *Avarul*, care eră mult admirat, mai este tradus în 1886

¹ Informațiile cu privire la traduceriile lui Molière publicate în *Ardeal* și la piesele intrate după 1875 în repertoriul *Teatrului Național* din București le datoresc în întregime d-lui *Horia Petra Petrescu* din Sibiu, care a binevoit a-mi comunica notele sale culese în archiva acestui teatru. Țin să-i mulțumesc și pe această cale pentru extrema sa amabilitate.

² S. Vârgolici. *Tartuf*. Convorbiri literare anul XIII (1880) 1 Ianuarie.

pentru Biblioteca populară a Tribunei, Sibiiu.

În 1895 *Iosif Sceopul* ne dă un *Georges Dandin* în „Rândunica“ din Sibiiu.¹

În 1899 două trupe de diletanți joacă una *Însuratul fără voie*, la Zărnești, după o traducere a cărui autor nu se cunoaște,² alta *Medicul fără voie* la Oradea-Mare, după o traducere a lui *Iosif Sceopul*.³

În 1900 tot *Iosif Sceopul* traduce *Sgârcitul* pentru o trupă de diletanți din Brașov.⁴

Și în sfârșit în 1903 și 1905 la Oravița se dă *Medicul fără voie* tradus de *Iorgulescu*.⁵

Dintre traducătorii mai vechi ai pieselor lui Molière, Sion merită o atențiune deosebită.

Molière, arătând defectele și viciile semenilor noștri la lumina analizei lui pătrunzătoare, a făcut să rădă generație după generație, timp de atâtea sute de ani. Chiar și atunci când subiectul i-ar fi oferit prilej să arate latura tragică pe care o poate avea într-o existență un astfel de viciu, el s'a ferit să alunece pe această pantă și să amestece tragicul cu comicul, mulțumindu-se numai să ne facă să râdem și să ne îndemne să ne îndreptăm, de sântem în stare. Marea majoritate a cititorilor și spectatorilor de pe întreg pământul unde Molière a pătruns s'a obicinuit să nu vadă în el decât pe comicul care a descoperit și biciuit ca nimeni altul slăbiciunile și păcatele omenești.

Alături însă de acest Molière, care se distrahă privind lumea și ne distrahă și pe noi punându-ne-o înaintea ochilor, mai eră un alt Molière „le contemplateur“ cum l-au numit unii contemporani, care nu se mulțumește numai să rădă, ci pătrunde mai adânc în sufletul omului, în organizarea societății, se sperie de ce vede, se întristează de neputința în care ne aflăm de a îndrepta ceva. Din când în când „le contemplateur“ aruncă în umbră pe „amuseur“, produceă și altfel de tipuri decât cele care excitau râsul: *Tartuffe* sau pe *Don Juan*, sceleratul ipocrit și sceleratul cinic, *Misanthropul*, omul cinstit și nobil, condus de cel mai curat idealism, învins de viața de toate zilele, meschină, vulgară dar ome-

¹ Rândunica, anul II No. 3—9.

² Vezi Anuarul Societății de Teatru românesc, III, 33. Informația mi-a fost comunicată ca și cele ce urmează, de dl Horia Petra Petrescu.

³ Ibid. III 26.

⁴ Ibid. IV. 66 și 82.

⁵ Ibid. VII. 57, 71 și IX. 71.

nească, croită pe măsura noastră, care nu trăim decât din compromisuri și lașități. Acest Molière pesimist, lăsând un gust amar cititorului, n'a fost apreciat după cuviință nici chiar de publicul cel mai luminat și educat poate care a fost vre. o dată, de Francezii din sec. XVII. Ne inchipuim că eră cu atât mai greu ca el să fie prețuit la noi. Admirația Românilor a mers direct și fără pregătire la farse, la piesele de un comic ceva mai obicinuit. Ar fi fost greu să se întâmple altfel.

Piesele în care Molière arată acea „mâle tristesse“, de care vorbește Musset, nu se puteau înțelege de oricine. Dacă Costescu se oprește, cum am văzut, în 1846, la Don Juan, mă tem că el a fost mai de grabă atras de elementul melodramatic din piesă, decât de scenele puternice, unice, cum ar fi cea între Don Juan și cerșitor.

Misanthropul n'avea nimic care să pledeze pentru el, decât numai severa lui frumusețe. Pentru ca cineva să-l iubească și să se simtă atras, spre el trebuie cu adevărat, cum spune Rabelais, să fie în stare „de rompre l'os et sugcer la substantifique mouelle“, Sion a putut face acest lucru și cred că merită recunoștința noastră.

Acest poet, despre care dl Iorga spune¹ că „între scriitorii mai tineri pare să fie cel mai răsărit“, are un loc onorabil în literatura română până pe la 1875. Este fecund, rimează cu ușurință, deși cam banal. Se însuflețește de multe: de iubire, de patriotism, de Unire, de democrație, de libertate și naționalism, Dar dacă poezia lui originală nu se ridică prea mult peste a altora din aceeași epocă, și e departe de a lui Alecsandri, el scrie adesea o proză vie și, mai ales, plină de notații psihologice interesante. Se observă și îi place să observe și pe alții. Avea pe lângă aceasta, o distincțiune înăscută, care îl pune mai pe sus de cei mai mulți contemporani și îl împinge spre armonica și plina de măsură literatură a secolului XVII francez. Spre cinstea lui, traducătorul Misanthropului este și traducătorul Athaliei lui Racine.

Cea de a doua traducere a Misanthropului, de care mă voiu ocupa în special, datează din 1872². Ea este o completă refacere a celei din 1854. Aceasta din urmă, tot în versuri, întrebuișă

¹ N. Iorga, Ist. lit. române, XIX, III, 23.

² Molière. Misanthropulu. Traducțiune nouă de G. Sion membru societății academice române. București. C. Petrescu și I. G. Costescu. 1872.

o combinație nepotrivită de două versuri de 16 silabe cu rime împerechiate, alternând cu două versuri de 15 silabe, de asemenea rimând împreună, pe care Sion le numește „versuri trocheice“. În cea de a doua ediție, păstrând același fel de a rimă, adoptă versul de 14 și 13 silabe, mai aproape de alexandrinul originalului¹. Multe vorbe, care nu serveau decât pentru a lungi versul și a-i da cele 16 silabe necesare, dispar, spre marelă bine al traducerii, mai vioae, mai limpede, mai sobră. Fără să fie prea exactă, ea a fost făcută cu multă îngrijire. Din ea se vede că Sion, poetul cu versul ușor și cu oarecare experiență la această dată, eră mai puțin încurcat să redea în chip curgător textul francez, decât să-i urmeze de aproape ideea, în șerpuirea ei subtilă, în bogăția nuanțelor ei.

N'aș putea zice că Sion nu știă bine franțuzește. Totuși e evident că anume versuri le înțelege rău sau le redă ca și cum le-ar înțelege rău.

Am cercetat traducerea rând cu rând și am descoperit un destul de mare număr de pasagii, alături cu sensul.

Așa, de ex. traduce canon², ornament la pantaloni, cu tunuri; complexion³ cu încurcături; des gens qui ne sont point d'ici⁴, cu nemernic; în replica lui Alceste⁵ înțelege rău de la început până la sfârșit și încurcându-se în niște pronume care se raportă la cuvântul „raisons“, ajunge să spună că și Alceste a făcut sonete, pe care le crede mai bune ca ale lui Oronte. Și, pentru că veni vorba de acest sonet, cele 14 versuri ale lui devin la Sion trei banale strofe de 4 versuri, deși numirea este menținută.

Lista pasagiilor rău pricepute s'ar putea lungi destul de mult⁶.

Ceea ce este mai grav încă, e că uneori introduce elemente de la sine, schimbă sensul și denaturează portretul personajului făcut de Molière. Așa Alceste⁷ spune lui Oronte, după lectura sonetului, că astfel de poezii: nervele-ți atacă și greața și-o invită, ceea ce, pe lângă că e umplutură, mai e și trivial. Iar Philinte, la începutul actului IV⁸, vorbind de prietenul lui Alceste, ne spune că e „nătâng“ și că vorbește „făcând spume“ lucruri care nu se găsesc în Molière. Iar ca imaginea acestui Alceste

¹ În prefața piesei Horace, tradusă de Sion după Corneille în 1875, el se ocupă pe larg de versificatie. Acolo numește el „trachaic“ versul de 16 și 15 silabe, „alexandrin“ pe cel de 14 și 13.

² Pag. 32.

³ Pag. 20.

⁴ Pag. 12.

⁵ Pag. 26.

⁶ Așa pag. 10. L'ami du genre humain n'est point du tout mon fait= Nu vreau să fiu amicul genului omenesc. Pag. 11, rompre en visière=să rup ori ce raporturi. P. 21. sincère=aspru. P. 25 méchant=trivial. În faimoasa scenă dintre Arsinoé și Célimène, pag. 58, traduce tocmai contrar. De altfel nu e singurul caz care se întâmplă. Mai găsim acest lucru de multe ori. Pag. 53 Celimena zice: cred că când ai odată. . . Pag. 78 à vous prêter la main și va da mâna.

⁷ Pag. 26.

arțăgos și rău crescut să fie desăvârșită, el singur ne declară, ceva mai târziu, că „fierbe în el veninul“.¹

Dar dacă trecem peste aceste defecte, aproape inevitabile ori cărei traduceri, cu toate că limba lui Sion este puțin cam învechită, totuși se citește încă cu plăcere. Textul e urmărit de aproape, versul e vioiu, clar, natural. Experiența poetică îl servise pe traducător. Dacă lipsa de idei făcea din poeziile sale originale bucăți cam banale, acum când substanța îi vine din fondul bogat al lui Molière, și el trebuie numai s'o investiminteze pe românește, o face cu destulă pricepere.

Așa de ex. după faimoasa scenă în care Celimena face portretele tuturor prietenilor ei absenți, scenă mult inferioară originalului, și, trebuie să recunoaștem, grozav de greu de redat în altă limbă, avem replica Eliantei, poate tot atât de spirituală, de malițioasă, de scânteitoare, pe care Sion reușește s'o traducă foarte convenabil.

Amorul nu se închină la legi așa ușor :²
 Amanții tămâiază aceea ce ador ;
 O palidă, cu crinii de ei e comparată ;
 O neagră sperioasă, e brună minunată,
 O slabă ca scheletul, e trasă prin inel ;
 O grasă, bucălată, e gingaș bobocel ;
 Murdara cea grețoasă, de ochi nesuferită,
 Ei o numesc gentilă, frumsețe nengrijită ;
 O naltă, uriașă, e zână din povești ;
 Pitica, coborîta din regiuni cerești ;
 Orgolioasa poartă pe frunte o cunună ;
 Vicleana, are spirit ; neroada, este bună ;
 Vorbăreața, că are talent de a desfătă ;
 Cea mută, modestia voește a-și conserva.

În scurt, la începutul secolului XX, operele cele mai importante ale lui Molière erau cunoscute Românilor. Începând cu „Zgârcitul“ lui Erdeli și terminând cu „Școala Bărbaților“ din Biblioteca pentru toți, comediile lui trecuseră prin multe mâni. Și dacă traduceri se fac mai rare spre sfârșitul secolului trecut, aceasta ține de faptul că numărul celor cari îl puteau citi în original sporise atât de mult de la introducerea limbei franceze obligatorie în învățământul secundar, încât traduceri deveneau aproape inutile.

Ca să știm deci cât se citea Molière, și în genere orice carte franceză, nu e destul să consultăm tablourile despre traduceri făcute în acest interval, ci să cercetăm prin librării câte mii, poate zeci de mii de volume din operele lui Molière au fost vândute în țările române. Atunci numai vom vedea cât a fost el de răspândit la noi.

G. Oprescu.

¹ Pag. 73